

De vinger Gods en de messiaanse wending

Een bijbelse benadering

Jean Bastiaens

Handen en vingers spreken een taal

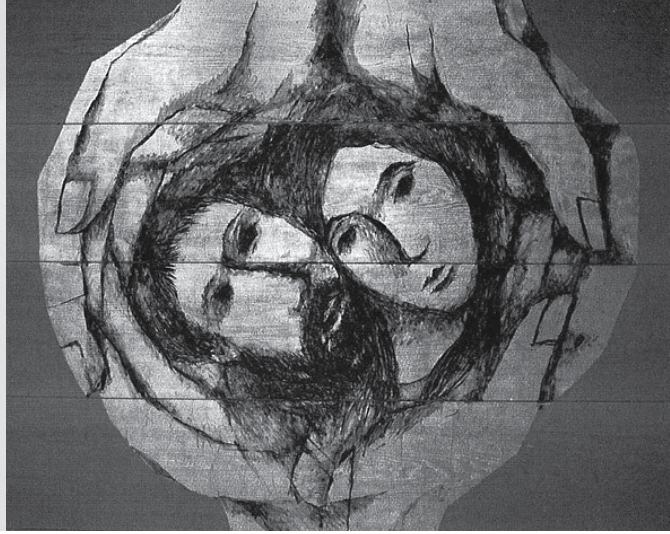
Er zijn twee dingen die heel bijzonder zijn aan de fysieke verschijning van een mens: zijn gelaat en zijn handen. Het gelaat van een mens duidt op zijn eigenheid. Het is een wonder van Gods schepping dat elk gelaat anders is, ook al bestaan er miljarden mensen. Ook wanneer mensen sterk op elkaar lijken, is er voor wie goed kijkt toch nog altijd een verschil te zien. Het gelaat belichaamt voor een groot stuk de expressiviteit van de mens. Bij een doodsprentje volstaat het om iemands gelaat af te drukken.

Het tweede dat bijzonder is aan de fysieke verschijning van de mens, zijn de handen en de vingers. De handen van een mens vertellen veel over hem: over het soort arbeid dat hij doet, over het geleefde leven. Ook handen zijn dikwijls heel expressief. De manier waarop mensen hun handen gebruiken bij tal van activiteiten zijn werkelijk 'veelzeggend'. Ook bij het spreken vervullen de handen een belangrijke rol. Ze spreken een eigen taal, soms tegen de woorden in die de mond voortbrengt.

Handen en vingers vormen een geheel. Wie heeft al niet bewonderend gekeken naar een dirigent in actie? Of naar een pianist die zijn instrument *vingervlug* bespeelt? We spreken niet voor niets over het *Fingerspitzengefühl!* In de vingers zit dan ook een sterke gevoeligheid. Ze zijn gevoelig, maar vaak ook heel behendig.

Van oudsher zijn mensen gefascineerd door het lijnenspel in de handpalmen. Ze vormen op een andere manier een 'gezicht' waaraan men soms veel kan aflezen. Natuurlijk hebben vingers en handen ook te maken met aanrakingen. In het leven van Jezus spelen aanrakingen een uitermate belangrijke rol. Handen en vingers zijn energetisch geladen. Ze stralen iets uit en kunnen kracht doorgeven. Bij sommige mensen is deze gave heel sterk ontwikkeld. Men hoefde slechts te kijken naar de manier waarop frère Roger in Taizé de duizenden jongeren op een persoonlijke manier onthaalde en welke taal zijn handen daarbij spraken. Bij dit alles wordt duidelijk hoezeer de handen een

Sieger Köder, *Im Licht deiner Hände*,
wandschildering op hout in de
Michaëlskapelle van de Sint-Vitusbasiliek
in Ellwangen, 1999. © Rottenburger
Kunstverlag Ver Sacrum.

rol spelen in de persoonlijke uitdrukking van de mens, in zijn communicatie met anderen. Handsen zijn dan ook verbonden met de persoonlijkheid en de intimiteit van de mens als eigenstandig wezen, als individu.

Natuurlijk spelen de handsen en de vingers ook een belangrijke rol in het bidden. De oudste gebedshouding is de *orante*-houding: de armen geheven, de handsen naar boven geopend, de vingers gestrekt. Maar men kan ook op andere manieren bidden. Kijk maar naar de veelsoortige manieren waarmee op oosterse iconen mensen worden afgebeeld. Vingers spreken daar een eigen, gewijde taal – heel betekenisvol.

Er is een groot verschil tussen de geopende en creatieve hand, en de gesloten en gebalde hand. Dit verschil is bijzonder merkwaardig, want de eigenschappen lijken bijna tegengesteld. Een open en creatieve hand is kwetsbaar, heel beweeglijk, soms lijken de vingers wel te dansen. Maar een gesloten hand drukt het tegendeel van kwetsbaar-zijn uit: zo'n hand houdt de dingen tegen, sluit zich af voor wat komt, is in de verdediging. Nog een stap verder gaat de gebalde hand: deze is niet verdedigend, maar juist aanvallend. Nog onlangs wist een jongeman een buschauffeur met één vuiststoot in het gezicht te doden. Zo groot kan de kracht van de hand zijn, in samenspel met de arm die uitzwaait en de kracht aanzienlijk versterkt.

Wie zijn handsen nooit opent en zijn vingers nooit spreidt, heeft geen weet van een biddend bestaan. Want wie wil bidden, moet leren de handsen geopend te houden. *Met open handsen*, was dat niet een heel vroeg werkje van Henri Nouwen over het gebed?

De arm, de hand en de vingers van god

Het hoeft niet te verbazen dat de arm, de hand en de vingers in de Bijbelse geschriften een belangrijke rol spelen. De evangelist Johannes laat tot tweemaal toe verstaan dat 'niemand ooit god heeft gezien' (Johannes 1,18 en 1 Johannes 4,12). Wij kunnen en mogen ons god niet voorstellen. En toch wordt

er in de Bijbel in *fysieke* taal gesproken over de aanwezigheid van god. Dan gaat het echter vooral over zijn *stem*, zijn *gelaat*, en zijn *arm/hand/vinger(s)*.¹ De *stem* van god spreekt hoorbaar. Hij roept Abram weg uit het land van de afgoden en het zelfzekere bestaan. De stem roept Mozes om hem te zenden naar de farao van Egypte. De stem spreekt uit de wolk om de tien woorden af te kondigen of om Jezus aan te duiden als de 'veelgeliefde' en de 'dienaar'.

Het *gelaat* van god komt ter sprake als een gegeven, maar dan alleen vanuit de negatie: niemand kan het gelaat van god zien zonder te sterven. Het *licht* dat van dit gelaat afstraalt is zo sterk, dat een mens erdoor verblind zou worden. Maar mensen verlangen naar dit buitengewone soort 'licht', en verlangen daarom ook het gelaat van god te zien. In de priesterzegen (Numeri 6,22-27) is dit gelaat van god dan ook voorwerp van zegen.

En dan zijn er de *arm/hand/vinger(s)* van god. De 'arm van god' staat voor zijn machtig optreden ten gunste van zijn volk, vooral bij het uitleiden van het volk uit Egypte (zie bijvoorbeeld Exodus 6,6; Deuteronomium 4,34; 5,15; 7,19). Maar god toont zijn arm ook ten overstaan van de volken, wanneer hij zijn volk uit de Babylonische gevangenschap leidt. (Jesaja 52,10; 53,1) Soms staan 'arm' en 'hand' daarbij parallel (vgl. Jesaja 63,12). Over diezelfde hand wordt in het boek Jesaja gezegd dat deze "niet te kort is om te redden" (Jesaja 59,1). Gods arm en hand staan dus in verband met zijn interventie in de geschiedenis, ten gunste van zijn volk, of met het oog op de vermaning van zijn volk. En in het verhaal over de doortocht door de Rietzee, wordt 'de arm van Mozes' het equivalent van 'de arm van god'. (Exodus 14,21.26)

Anders is het gesteld met de 'vingers van god'. Hoewel we in Exodus 8,15 een verwijzing vinden naar de macht Gods ("Daarop zeiden de magiërs tegen de farao: Dit is de vinger van een god"), gaat het in het geval van de 'vinger Gods' niet zozeer om zijn machtig optreden in de geschiedenis, als wel om zijn handelende aanwezigheid in de schepping. Denk aan psalm 8 (verzen 4-5, NBV):

Zie ik de hemel, het werk van uw vingers,
de maan en de sterren door u daar bevestigd,
wat is dan de sterveling dat u aan hem denkt,
het menskind dat u naar hem omziet?

Een midrasj op Genesis 1,1 vertaalt: "De *vinger Gods* zweefde over het water" in plaats van "Gods geest zweefde over het water" (Gen. Rabba). Uiteraard is het moeilijk om hier niet te denken aan de voorstelling van Michelangelo, die in de Sixtijnse kapel god zijn arm naar Adam laat uitstrekken waarbij de vingers van beiden elkaar net niet raken. De vingers verbeelden de behendigheid in het scheppingswerk of de kunstvolle arbeid (vgl. Jesaja 17,8 – Naardense Bijbel). Alles is zo prachtig en vooral ook zo *precies* gemaakt – daar moet iemand aan de slag zijn gegaan die het 'in de vingers had'. Het is alsof heel het scheppingswerk de persoonlijke handtekening draagt van zijn Schepper.

Van hieruit is de stap naar een andere Schriftplaats niet groot. Want er wordt ook gesproken over Gods 'vinger' in verband met de twee stenen tafelen.

Vergelijk de volgende twee teksten:

Nadat JHWH dit alles op de Sinai tegen Mozes had gezegd, gaf hij hem de twee stenen platen van het verbond, de stenen platen, door Gods vinger beschreven. (Exodus 31,18)

en:

Daarna overhandigde JHWH mij twee stenen platen, met Gods vinger beschreven. Op die platen stonden alle geboden die JHWH u vanuit het vuur had bekendgemaakt, toen u bij de berg bijeengekomen was. (Deuteronomium 9,10)

De persoonlijke handtekening van GOD is hier terug te vinden op de twee stenen tafelen. De tien woorden zijn ‘persoonlijk’ door hem aan Mozes overgedragen. Aan het gezag van deze woorden valt dan ook niet te twijfelen. Het feit dat deze geboden ‘vanuit het vuur’ zijn bekendgemaakt, wijst erop dat ze door vuur gelouterd zijn en daardoor universele geldigheid bezitten, wat er ook gebeurt, hoe de omstandigheden zich ook zullen wijzigen.

Met de ‘arm/hand’ van GOD enerzijds, en zijn ‘vinger’ anderzijds, raken we aan de twee fundamentele pijlers van het geloof van Israël: de GOD van Israël onderscheidt zich van de andere goden doordat hij niet kan afgebeeld worden, en doordat hij met zijn volk op weg gaat (IK-ZAL-ER-ZIJN is zijn Naam) en ten gunste van zijn volk ingrijpt in de geschiedenis. Bij wijze van boutade: GOD bestaat niet, GOD gebeurt! Hij roept Abraham, hij roept Mozes, hij roept Samuël en ook David, hij roept de profeten om in zijn Naam (JHWH, IK-ZAL-ER-ZIJN) de geschiedenis een nieuwe wending te geven, nieuwe toekomst mogelijk te maken. Dat is de eerste pijler. De tweede is daar onlosmakelijk mee verbonden: de GOD van de geschiedenis, is ook de GOD van de schepping. GOD spreekt tot de profeten, maar hij *roept* ook tot de schepping: “God roept tot het licht ‘dag’, en tot het duister heeft hij geroepen ‘nacht.’” (Genesis 1,5 – Naardense Bijbel) Het is het spreken van GOD dat zijn scheppingswerk en zijn heilsdaden met elkaar verbindt. Niet voor niets begint Johannes zijn evangelie dan ook met het profetische woord: “(Al) in het begin was er *de logos*” – in de Naardense Bijbel aldus vertaald: “Sinds het begin is er het spreken.”

De handen en de vingers van Jezus

De handen spelen een belangrijke rol in het genezingswerk van Jezus. We kunnen spreken van een *her*-schepping: mensen worden ‘hersteld’ tot hun oorspronkelijke bestemming. Doven kunnen op die manier weer spreken – en we weten hoe essentieel in de Bijbelse wereld het vermogen tot spreken is! – lammen kunnen weer gaan, blinden kunnen weer zien, bezetenen komen weer bij verstand, enzovoort. Essentieel is dat mensen weer bij de gemeenschap gehaald worden, daar waar ziekte en gebrek(kigheid) vaak leiden tot isolement. Jezus zegt tegen de man die *legioen* heet dat hij hem niet kan volgen, maar *naar huis* moet gaan: “Toen hij in de boot stapte, smeekte de man die bezeten was geweest om bij hem te mogen blijven. Dat stond hij hem niet toe,

maar hij zei tegen hem: ‘Ga *naar huis, naar uw eigen mensen*, en vertel hun wat de Heer allemaal voor u heeft gedaan en hoe hij zich over u heeft ontfermd.’” (Marcus 5,18-19) Hier vindt Jezus het herstel van de gemeenschap belangrijker dan de navolging op de wijze van de twaalf!

Het aanraken wordt door de evangelist Marcus heel visueel voorgesteld. Bekijkken we bijvoorbeeld eens Marcus 8,22-26:

Ze kwamen in Betsaida. Ze brachten een blinde bij Hem en vroegen Hem om die aan te raken. Hij nam de blinde bij de hand en bracht hem buiten het dorp. Hij spuwde op zijn ogen, legde hem de handen op, en vroeg hem: ‘Ziet u al iets?’ Hij keek op en zei: ‘Ik zie mensen, ja, als bomen zie ik ze lopen.’ Daarna legde Hij nog eens de handen op zijn ogen. Toen sperde hij zijn ogen open, werd beter en kon alles scherp zien. Hij stuurde hem naar huis met de woorden: ‘Niet het dorp ingaan!’

De tekst is van een buitengewoon sterke *fysieke* aard. Neem alleen nog maar die woorden(groepen) ‘aanraken’, ‘bij de hand nemen’, ‘op de ogen spuwen’, ‘handen opleggen’ en ‘ogen opensperren’. En ook hier stuurt Jezus de genezen man *naar huis*.

We willen ons nu echter focussen op twee plaatsen in het Nieuwe Testament waar er op significante wijze sprake is van *vingers*.

Lucas 11,20

Een evangeliefragment, waarin Lucas expliciet naar ‘de vinger van god’ verwijst, luidt als volgt:

Elk koninkrijk dat innerlijk verdeeld is wordt verwoest, en huis na huis stort in. Als ook Satan innerlijk verdeeld is, hoe kan zijn koninkrijk dan standhouden? Jullie zeggen toch dat ik dankzij Beëlzebul demonen uitdrijf! Als ik inderdaad dankzij Beëlzebul demonen uitdrijf, door wie drijven jullie eigen mensen ze dan uit? Zij zullen dan ook jullie rechters zijn! Maar als ik dankzij een kracht die van God komt [letterlijk: *door de vinger Gods*] demonen uitdrijf, dan is het koninkrijk van God bij jullie gekomen. (Lucas 11,17-20)

De tekst van Lucas roept de eerder geciteerde passage uit Exodus 8,15 op: na de plaag van de muggen, komen de magiërs bij de farao samen om te bespreken wat er gaande is. En ze verklaren ronduit: “Dit is een vinger gods” – ‘god’ met kleine letter (de NBV vertaalt: “Hier moet *een god* de hand in hebben”). De magiërs spreken inderdaad de waarheid: maar het is niet ‘een vinger gods’, maar wel degelijk ‘de vinger van god’, van de god van Israël. Deze god bewerkt wonderen voor zijn volk en zal dankzij Mozes en Aäron het verdrukte volk weten los te wrikken uit de machtige hand van de farao. En zo is het ook gesteld met Jezus: hij drijft de demonen niet uit dankzij Beëlzebul, maar het is juist door *de vinger Gods* dat hij in staat is verdrukte mensen aan de macht van het rijk van Beëlzebul te ontrukken. Wanneer het zo evident is dat er een einde is gekomen aan de heerschappij van Beëlzebul, dan is het koninkrijk

Jezus drijft demonen uit,
prent van Julius Schnorr
von Carolsfeld (1794-1872)
in *Die Bibel in Bildern* (1853).

van God werkelijk onder de mensen gekomen. De strijd tegen Beëlzebul krijgt een diepteperspectief doordat het geplaatst kan worden tegen de achtergrond van dé strijd van god tegen de onderdrukker bij uitstek: de farao van Egypte.

Johannes 8,8

De tweede bijbelplaats die we even onder de loep nemen, betreft het verhaal over Jezus' reactie op de publieke veroordeling van een overspelige vrouw:

Jezus ging naar de Olijfberg, en vroeg in de morgen was hij weer in de tempel. Het hele volk kwam naar hem toe, hij ging zitten en gaf hun onder-richt. Toen brachten de schriftgeleerden en de farizeeën een vrouw bij hem die op overspel betrapt was. Ze zetten haar in het midden en zeiden tegen Jezus: 'Meester, deze vrouw is op heterdaad betrapt toen ze overspel pleegde. Mozes draagt ons in de wet op zulke vrouwen te stenigen. Wat vindt u daarvan?' Dit zeiden ze om hem op de proef te stellen, om te zien of ze hem konden aanklagen. *Jezus bukte zich en schreef met zijn vinger op de grond.* Toen ze bleven aandringen, richtte hij zich op en zei: 'Wie van jullie zonder zonde is, laat die als eerste een steen naar haar werpen.' Hij bukte zich weer en schreef op de grond. Toen ze dat hoorden gingen ze weg, een voor een, de oudsten het eerst, en ze lieten hem alleen, met de vrouw die in het midden stond. Jezus richtte zich op en vroeg haar: 'Waar zijn ze? Heeft niemand u veroordeeld?' 'Niemand, heer,' zei ze. 'Ik veroordeel u ook niet,' zei Jezus. 'Ga naar huis, en zondig vanaf nu niet meer.' (Johannes 8,1-11)

Hoewel deze perikoop niet tot de oorspronkelijke tekst van het Johannesevan-gelie behoort, is hij toch door en door jesuaans. We herkennen er Jezus he-lemaal in. We kunnen de dramatische encenering vergelijken met de perikoop

Doop van Jezus in de Jordaan, glasraam in de Onze-lieve-Vrouwekerk van Maastricht. De glaskunstenaar beeldde Gods Geest zowel met een duif als met de hand uit den hoge uit.
© foto: Jean Bastiaens.

van Marcus 3,1-6: daar speelt de scène zich af in de synagoge, hier in de tempel. Daar zijn het net als hier farizeeën die de tegenspelers van Jezus zijn. Daar wordt er net als hier iemand in het midden van de gemeenschap geplaatst. En in beide gevallen wordt Jezus op de proef gesteld om hem vervolgens te kunnen aanklagen en uit de weg te kunnen ruimen: bij Marcus willen de farizeeën weten of Jezus het sabbatsgebod overtreedt, hier willen farizeeën en schriftgeleerden weten of Jezus de Tora van Mozes met betrekking tot overspel naast zich neerlegt.

Jezus geeft aanvankelijk geen antwoord op de pertinente vraag van zijn tegenspelers. Alle ogen zijn op hem gericht, maar hij zwijgt. Hij bukt zich en schrijft met zijn vinger op de grond. Het is evident dat Jezus met dit gebaar iets wil duidelijk maken. Jezus maakt schrijfbewegingen met zijn vinger, maar er wordt niet gezegd wat hij neerschrijft. De akte van het schrijven zelf is belangrijker dan de inhoud. De Tora van Mozes wordt ook wel de schriftelijke Tora genoemd, naast de mondelinge Tora, die op basis van overlevering en hermeneutische regels de schriftelijke Tora gezagvol interpreteert. Welnu, ook Jezus interpreteert de Tora van Mozes hier gezagvol. De Tora mag hier volgens Jezus namelijk pas vervuld worden als er aan één voorwaarde is voldaan: degenen die de

vrouw willen stenigen en doden, moeten zelf de Tora volmaakt onderhouden. Het is echter duidelijk dat niemand de Tora volmaakt kan kennen of onderhouden; als dat wel zo was, dan zou de messiaanse tijd al veel eerder hebben kunnen aanbreken. Jezus buigt de blik van de tegenspelers om: kijk niet naar de vrouw, kijk eerst naar jezelf! En wanneer je je eigen binnenwereld hebt verkend, kijk dan met die ogen naar de vrouw.

Alleen de messias heeft de volmacht om de Tora correct en volmaakt te interpreteren en te vervullen.² Dat is wat Jezus doet. En deze volmacht komt tot uitdrukking in het beeld van het schrijven op de grond: het feit dat er expliciet staat dat Jezus *met zijn vinger* op de grond schreef, wil zeggen dat hij en hij alleen de volmacht heeft ontvangen om de Tora van Mozes correct – dit is: in het perspectief van de messiaanse tijd die is aangebroken – te interpreteren. Zoals GOD zelf de tien woorden met zijn vinger had neergeschreven op de twee stenen tafelen, zo mag Jezus diezelfde Tora gezagvol interpreteren en op messiaanse wijze vervullen.

Het effect van het teken dat Jezus stelt, laat niet op zich wachten: de schriftgeleerden en farizeeën voelen aan dat zij het gezag van Jezus niet kunnen counteren. Ook al kunnen zij het niet met woorden erkennen of belijden, hun daden laten zien dat de messias hier aan zet is: zij druipen af, één voor één, in stilte. En dan kan Jezus zijn bevrijdende woord tot de vrouw richten: “Ook ik (!) veroordeel u niet. Ga naar huis en zondig niet meer.”

De twee teksten – Lucas 11,20 en Johannes 8,8 – laten twee belangrijke dimensies uit de Schriften oplichten. Jezus weerstaat Beëlzebul, zoals GOD de farao weerstond. En Jezus vervult de Tora op een wijze die alleen toekomt aan de messias, en die zo het gezagvol schrijven van de tien woorden door GOD een actuele dimensie geeft.

Beide teksten waarin aldus het woord *vinger* significant naar voren komt, verwijzen naar de Tora, naar de wet van Mozes. In Jezus krijgt de geschiedenis van GOD met zijn volk een heel nieuwe wending: de messiaanse wending!

Jean Bastiaens (°1957, Maastricht) is bijbelexegeeet. Hij werkte tien jaar lang mee aan het interconfessioneel project van de Nieuwe Bijbelvertaling (2004). Daarna was hij in Vlaams-Brabant vicariaal verantwoordelijke voor de vorming. Hij werd diaken gewijd in Berchem. Maar het bisdom Antwerpen stond hem af aan het bisdom Brugge dat hem in februari 2010 aanzocht om directeur te worden van de diocesane Bijbeldienst, en dus ook curator van het Bijbelhuis Zevenkerken (dat dit jaar zijn eerste lustrum viert). Bastiaens publiceerde o.m. *Een onmetelijke schatkamer* (KBS 2009), een handzaam boek voor wie thuis wil komen in de methode van de *lectio divina* en de contemplatieve dialoog.

¹ In de Bijbel wordt ook gesproken over de *voeten of neus of mond* van GOD: zie bijvoorbeeld Exodus 24,10; Psalm 65,12; Jesaja 25,10 (voeten) of Exodus 15,8; Jesaja 65,5; 2 Samuël 22,9 (neus) of 2 Samuël 22,9; 1 Koningen 8,15; Job 11,5 (mond).

² Jezus vervult de belofte uit Jeremia 31,33: “Ik zal mijn Tora in hun binnenste leggen en hem in hun hart schrijven.” Dit is de Tora zoals hij onderwezen en geschreven (!) wordt door de messias.